ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Григорія Сковороди»

КАФЕДРАІСТОРІЇТАКУЛЬТУРИУКРАЇНИ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ З УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Збірник наукових статей

Випуск 39

ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
2016

УДК 94(477)(082)
ББК 63.3(4 Укр)я 43 Н 34
Н34

Кафедра історії та культури України
Наукові записки з української історії: зб. наук. ст. — Переяслав-Хмельницький (Київ, обл.): Домбровська Я.М., 2016. - Вип. 39. - 124 с

Збірник наукових праць зареєстровано Вищою атестаційною комісією України як фахове видання із спеціальностей «Історичні науки» (Див.: Бюлетень ВАК України. - 1999. -№6. - С.30; Наказ Міністерства освіти і науки України №793 від 04.07.2014р.) Свідоцтво про реєстрацію ЗМІКВ № 9497 від 12.01.2005. Заснований у 1993 р. Засновник -ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Рецензенти: д. і. н., проф. Г.К. Кожолянко, д. і. н., проф. С.С. Троян, д. і. н., проф. А.І. Черній.

Редакційна колегія: д.і.н., проф. Коцур В.П. (головний редактор), д. і. н., проф. Орлик В.М. (заступник головного редактора), д. і. н., проф. Коцур А.П., д. і. н., проф. Шевчук В.П., д. і. н., проф. Борисенко В.Й., доктор габілітований, проф. Мокляк Я. (Польща), доктор габілітований, проф. Філіпов К. (Польща), д. і. н. Моргунов Ю.Ю. (Росія), д. і. н., проф. Молоткіна В.К., д. і. н., проф. Гончаренко О.М., к. і. н., доц. Тарапон О.А. (відповідальний секретар), к. і. н., проф. Колибенко О.В., д. і. н., доц. Демуз І.О.

Рекомендовано Вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 5 від 2.12.2016 р.)

Збірник уміщує статті, присвячені розгляду актуальних проблем суспільно-політичної, соціально-економічної історії України V - XXI ст., матеріали з історіографії та історії науки і техніки.

Для викладачів, аспірантів, студентів.

The collection contains the articles, which are devoted the consideration of topical problems of socially-political, socially-economical history of Ukraine of V-XXI centuries and materials entered from history of scitech and historiography.

It's for teachers, postgraduates and students.

УДК 94(477)(082)
ББК 63.3(4 Укр)я 43 Н 34

ISSN 2415-3567

Кафедра історії та культури України, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2016

13. Lyaskoronskyy V.G. Istoria Perejaslavskoi zemli s drevneichsich vremen do polovinu XIII st. / V.G. Lyaskoronskyy. - 2-e izd. - K., 1903. - 422 s.
14. Machnovez L.E. Litopus Ruskij. - K.: Dnipro, 1989. - 591 s.
15. Makarenko N. Gorodishcha I kurganu Poltavskoi gubernii / N. Makarenko // Sbornik topograficheskich svedenja. - Poltava, 1917. - 103 s.
16. Morgunov Y.Y. Drevo-zemljanni ukriplenia Yshcshoi Rus' X-XIII w / Y.Y. Morgunov. - M.: Nauka, 2009. - 303 s.
17. Opusu Kuivskogo namisnuztva 70-80-ch rokiv XVIII st.: Opusovo-statustnchi dcsherela /AN URSR. Archeog. Komisija ta in.: uporjad. G.V. Bolotova ta in.; redkol.: P.S. Sochan (vidpov. red.) ta in. - K.: Naukova dumka, 1989. - 392 s.
18. Rozdobudko M.V. "Zmiyovi" valu Pereyaslavshchyny / M.V. Rozdobudko / Perejaslav u vikach. - K.: Svit uspichu, 2007. - 54-58 s.
19. Rublev A.I. Monetu drevneruskoi cshekanki. Konez X - nacsalo XI st. Catalog. // A.I. Rublev. - M., 2016. - 430 s.
20. Sotnikova M.P. Drevneyshye russkie monetu X-XI vekov. Catalog i issledovanie / M.P. Sotnikova. - M.: Banki i Bircshi, 1995. - 313 s.
21. Povist vremennich let. - M.:Л.: Izd. AN SSSR. - 1950. - Ch. 1. - 404 s.
22. Padalka L.V. Drevnie zemljanie soorucshenija v predelach Poltavskoi gubernia / L.V. Padalka. - Poltava, 1905.-60s., 12 il.
23. Shendryk N.I. Dovidnuk z archeologii Ukrainu. Kuivska oblast / N.I.Shendryk. - K., 1977. - 142 s.

Прядко А.О. Ташанское городище на р. Супой.

Публикуются и анализируются результаты полевых обследований последних лет Ташанского археологического комплекса древнерусского времени. Приводится новый план городища и курганного могильника. Основным археологическим источником для комлексных исследований истории древнерусских городов есть древние укрепленные поселения - городища. На сегодня накоплено большое количество материалов, которые всесторонне характеризируют городища X-XIII вв. как своеобразный тип археологических памятников. Исследовательский интерес к изучению памятников бассейна Супоя обусловлен их вхождением в оборонною систему левобережной части Южной Руси, основу которой составляли оборонительные укрепления - «грады» (городища). В статье делается вывод о важности этого древнерусского городища для исследования системы заселения бассейна р. Супой.

Ключевые слова: *городище, поселение-посад, курганный могильник, р. Супой, керамика, Лубенский шлях, брод.*

Pryadko A.O. Tashan' settlement in the district Supy.

Published and analyzed the results of field surveys recent years Tashan' archeological complex of Old Rus' era. An new plan of settlement and burial mounds. A large number of materials which fully characterize the settlements of X-XIII centuries as an unique type of archaeological monuments have been accumulated today. Research interest in studying the monuments which located in the basin of river Supiy is caused by their entry to the defense system of Left Bank part of the Southern Rus, the basis of which were fortifications named "Grads " (settlements). The article concludes importance of this ancient settlement system for the study of the basin Supy.

Keywords: *town, village, posts, barrow burial, p. Supy, ceramics, Lubny path ford.*

Одержано 4.10.2016

УДК 623.444.1 (477.41)

Дмитро Тетеря, Олександр Юрченко
(Переяслав-Хмельницький)

ЗНАХІДКИ ДАВНЬОРУСЬКИХ СОКИР НА ТЕРИТОРІЇ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОЇ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ

У статті публікуються знахідки бойових сокир давньоруського часу, які знайдено в останні роки на території південно-західної Переяславщини. Цей вид зброї ближнього бою на сьогодні є досить рідкісним серед артефактів давньоруського періоду даного регіону. Авторами зроблено детальний опис знайдених старожитностей, їх класифікація та обставини й топографія виявлення.

Ключові слова: *бойова сокира, Переяславщина, давньоруський час, городище, поселення.*

Переяславська земля протягом давньоруського періоду історії виступала форпостом в обороні південно-східних рубежів Русі від нападів кочових племен. Для відбиття військових вторгнень на її території було створено потужну систему оборони, до складу якої входили городища, «змійові» вали, природні перешкоди тощо. Одним із важливих джерел вивчення військово-політичної історії краю цих часів виступають знахідки предметів озброєння.

На території Переяславщини знайдено значну кількість старожитностей, пов'язаних із зброярською справою давньоруського часу. Одним із важливих та розповсюджених видів зброї вказаного періоду була сокира. Цей тип ударно-дроблячого озброєння ближнього бою є переважаючим серед знахідок давньоруської зброї. Більшість бойових сокир походить з археологічних досліджень у північних і центральних областях Русі, де піхота складала основну частину війська [2, с 101].

Вивченням особливостей, класифікацією сокир давньоруського часу займався цілий ряд дослідників, серед яких О.О.Спицін, В.П.Лєвашева, М.Х.Алешковський, Г.В.Ласкавий, А.М.Кирпичніков, М.О.Плавинський. Детальна характеристика цього та інших видів озброєння давньоруського періоду подана в роботі Бережинського В.Г. «Мілітарія Київської Русі». Цей тип зброї неодноразово згадується у літописних та літературних джерелах у якості озброєння як дружинників так і князів [18; 11, с 141].

Давньоруські сокири дослідниками поділяються на господарчі та бойові. Бойові сокири відрізняють за певними параметрами: формою, вагою та довжиною держака. Так у бойових сокир довжина держака доходила до 1 м, робочі сокири мали держак до 40 см. В той же час дослідники зазначають, що робоча сокира могла при необхідності використовуватися і в якості бойової. З цього приводу М.Х. Алешковський зазначав: «.. .руський воїн XI-ХШ ст., поряд з іншою зброєю, мав і таку бойову сокиру, якою можна було як битися, так і працювати» [1]. Господарчі сокири складали основне озброєння масового ополчення. Всього на території давньої Русі, за дослідженнями А.М. Кирпичнікова, знайдено близько 1600 сокир [10, с 51]. Більшість з них походить з підкурганних поховань. Детальна класифікація бойових сокир давньоруського періоду розроблена М.Х.Алешковським та А.М. Кирпичніковим [2, с 112-113].

Незважаючи на те, що цей вид зброї ближнього бою є досить поширеним на теренах давньої Русі та суміжних територіях, знахідок подібного типу на території південно-західної Переяславщини до останнього часу не було відомо. У даній статті до наукового обігу вводяться три нові знахідки сокир, що були виявлені на території даного регіону в останні роки. Дві з них мали бойове призначення, ще одна була поліфункціональним знаряддям і могла використовуватися як у бойових умовах, так і в господарстві.

Перша знахідка бойової сокири виявлена одним із авторів навесні 2009 р. в околицях с Вінинці Переяслав-Хмельницького району, під час обстеження давньоруської пам'ятки Вінниці 1. її було виорано з культурного шару давньоруського періоду під час сільськогосподарських робіт (рис. 1, 1). Місце знахідки позиціоноване за допомогою GPS-навігатора з відповідними координатами: 50° 01′ 26.6941″/ північної широти і 31° 35′ 2.6880″ східної довготи (Рис. 2, 4). Довжина сокири - 13,2 см, ширина обухової частини - 5 см, провушина овальної форми, розміром - 4,4х3,5 см. Лезо, шириною 8,6 см, відтягнуте до низу, має незначну вигнутість. Сокира характеризується вирізаним обухом: тильна сторона обуха має широкі мисовидні виступи, що відходять в сторони. За класифікацією сокир, розробленою А. М. Кирпичніковим, дана сокира належить до типу IV А, який датується в широких межах - XII-ХШ ст. [9, с 30, 37]. Прямі аналогії їй походять з літописного Дорогобужа та с. Новогрузьке (Любомльський р-н) [23, с 82, с. 192, рис. 58; 19, с. 215, рис. 1. 1]. Місце знахідки входить у межі поселенського гнізда давньоруської доби, центром якого виступає городище на околиці с. Вінинці в ур. Сковорода. До нього

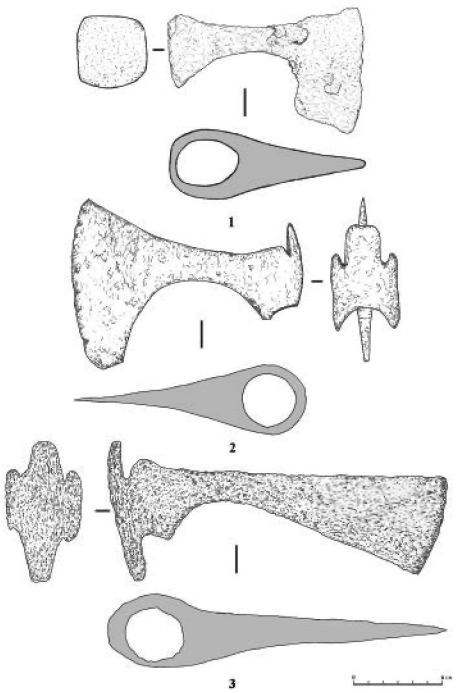

Рис. 1. Давньоруські сокири: 1 – с. Вінинці 1; 2 – с. Капустинці; 3 – с. Циблі.

входило власне городище з селищем та поселення - Вінинці 1 та Тракторна бригада.

Пам'ятка Вінниці 1 відкрита та обстежувалася «Археологічною експедицією» НІЕЗ «Переяслав» у 2009 р. Вона розташована на лівому березі річки Броварка, за 200 м на південний захід від городища в ур. Сковорода (рис. 2, 2). Розміри поселення складають 130х95 м (0,8 га), територія розорюється під сільськогосподарські угіддя. Під час обстеження його площі, окрім сокири, знайдено фрагменти кухонного посуду XII - першої половини XIII ст., а також шиловидний квадратний у перетині наконечник стріли з простим упором (тип 90 за А.Ф. Медведєвим), уламок залізного кресала та відерну петлю. Кресало, швидше за все, належить до типу калачевидних і датується останньою чвертю XI - першою половиною XIII ст. [14, с 163, рис. 4]. Відерні петлі, подібні до виявленої, датуються в діапазоні XII-ХШ ст. [21, с 85, 86, рис. 43, 1, с 194, рис. 18, с 195, 205, 206, рис. 27].

Городище Сковорода (рис. 2, 3) розташоване на західній околиці с. Вінинці, на підвищенні правого берега р. Броварка за 97 м на північ від річки [15, с. 210; 16, с. 22-24, 29; 17, с. 17, рис. 5, 12, с. 218]. У плані воно кругле, складається з двох концентричних ліній валів і такої ж кількості ровів. Має два вузькі протилежні проходи, орієнтовані по лінії північний схід - південний захід. Загальний діаметр - 98 м, діаметр внутрішнього майданчика - 70 м. Зовнішній вал нижче внутрішнього, має широку вершину - 4,4 м, ширина валу в основі близько 10 м. За зовнішнім валом знаходяться внутрішні рів та вал. Ширина основи внутрішнього валу - 10 м, вершини - 2,64 м. Висота внутрішнього валу від поверхні майданчика - 1,5 м, щодо рову - 3 м. Поверхня городища задернована. Уся внутрішня площа входить у межі старого сільського кладовища, вали і зовнішній рів частково зайняті сучасним кладовищем. З боку річки ознаки рову відсутні. Площа: загальна - 0,70 га, внутрішнього майданчика - 0,34 га. Досліджувалося розвідзагоном ІА АН УРСР під керівництвом М.П. Кучери в 1971 р. Окремі дослідники ототожнюють городище з літописним «городом» Воїнь (згадується в літописних джерелах під 1079 р.) [13, с 133].

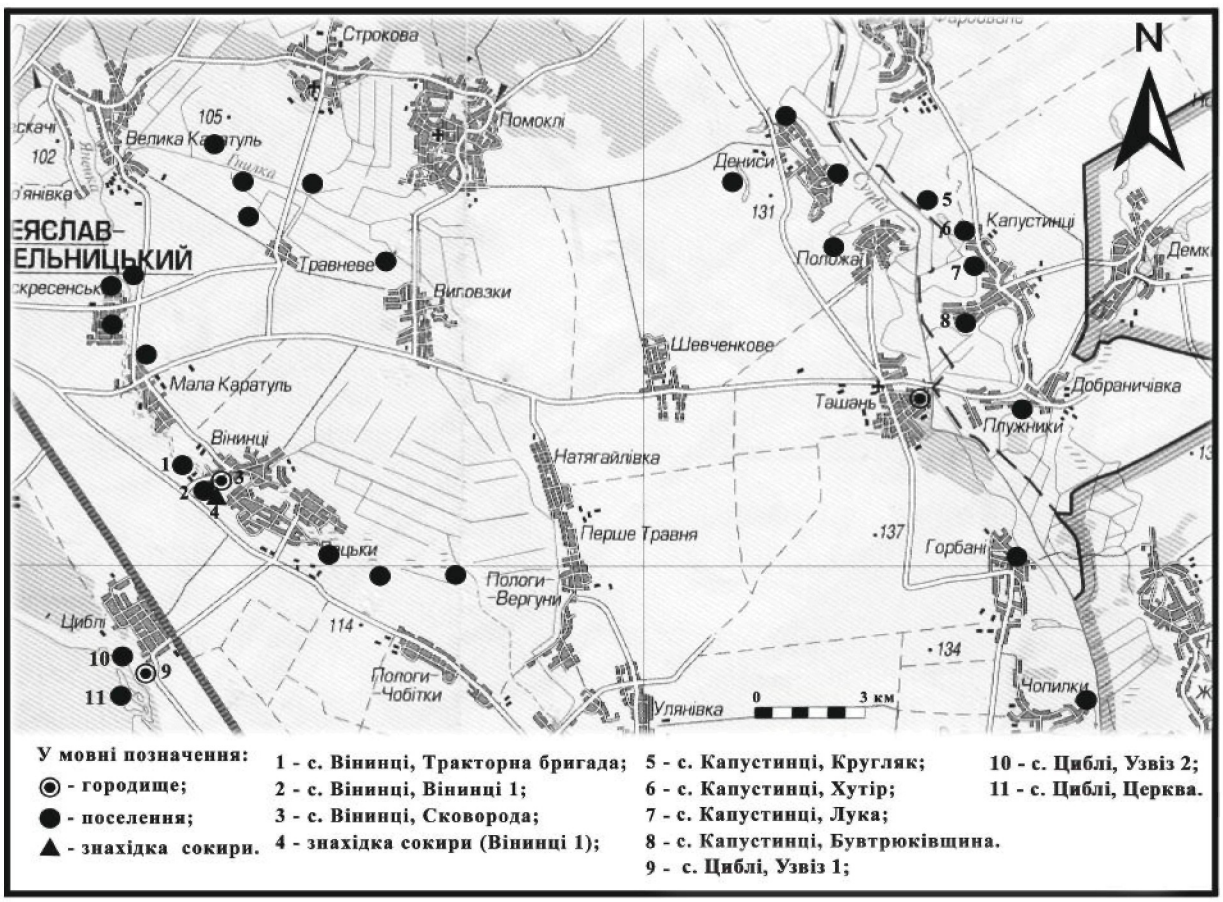

Рис. 2. Карта розміщення давньоруських пам'яток межиріччя Дніпра - Супою.

Поруч з городищем - у південному та південно-східному напрямках від нього, розташоване селище цього ж часу, обстежена площа якого, на даний час, становить 245х90 м (2,2 га). Воно займає схил правого берега р. Броварки, яка з південно-західної та південної сторін утворює природній захист поселення. Площа селища зайнята приватними садибами. Під час обстеження

території пам'ятки на поверхні зібрано уламки кухонного посуду XII - першої половини XIII ст. та знайдено франмент витого скляного браслета сіро-зеленого кольору.

Найвіддаленішим поселенням із цього вузла давньоруських населених пунктів є пам'ятка Тракторна бригада (рис. 2, 1). Її відкрито розвідками Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника (далі - ПХДІКЗ) у 1990 р., в подальшому неодноразово обстежувалась «Археологічною експедицією» НІЕЗ «Переяслав» протягом 2009-2014 рр. Вона розташована за 465 м на захід від західної околиці с Вінинці, за 240 м на північний захід від фермерського господарства (колишня тракторна бригада) та за 538 м на північний захід від городища Сковорода. Займає підвищення і пологий схил лівого берега р. Броварка. Розміри поселення складають 130х65 м (0,8 га), потужність культурного шару - 0,4 м [4, с.28]. Територія пам'ятки розорюється, на поверхні під час розвідкових обстежень знайдені фрагменти кухонного посуду XI - першої половини XIII ст., уламки амфор, залізний ніж і відерну петлю, подібну із поселення Вінинці 1.

Наступна бойова сокира, що вводиться до наукового обігу, нещодавно була оглянута співробітниками Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» і належить до випадкових знахідок. Детальне місце її виявлення не відоме. За повідомленням респондента, її знайдено на полі під час сільськогосподарських робіт на ділянці, яка знаходиться на лівому березі р. Супій в околицях с Капустинці Яготинського району Київської області.

Презентована однобічна сокира має відтягнуте у низ лезо, глибокий виріз, дві пари бокових щоковиць, виступ на обушку, круглу провушину для топорища діаметром 3,5 см. (рис. 1, 2). Довжина сокири складає 15,5 см, ширина леза - 11 см, ширина обушка - 4,5 см. За класифікацією А.М. Кирпичнікова вона відноситься до типу IV. Даний тип залізних сокир набув широкого поширення на слов'яно-руських землях у X-XI ст. [9, с.ЗО, 37]. Значна кількість їх походить із курганних могильників. Зокрема, кілька подібних знахідок виявлено при розкопках Шестовицького, Київського, Гніздівського могильників. [3, с.67]. Відомі такі зразки і серед випадкових знахідок на Київщині [35]. Значну кількість подібних виробів виявлено під час розкопок курганного могильника на території Білорусі поблизу населеного пункту Ізбіще на березі р. Дзвінаса. Тут у ході розкопок 114 курганів в похованнях знайдено 28 залізних сокир. Всі сокири, крім однієї, виявлено в чоловічих похованнях, 20 із них відноситься до типу IV [37, с.41].

Розглядувану нами знахідку бойової сокири слід пов'язувати із кущем давньоруських поселень, що знаходиться в межах та околицях села Капустинці. До нього входили поселення Кругляк, Хутір, Лука та Бувтрюківщина. Ці пам'ятки було відкрито в 1989 р. під час археологічних розвідок ПХДІКЗ [5, с.27, 29].

Поселення Кругляк знаходиться за 1,5 км на північний захід від села (рис. 2, 5). Територія давньоруського селища займала видовжений з південного сходу на північний захід останець, що в давнину відділявся від корінного лівого берега р. Супій неширокою протокою. Останець складається з двох овалів, з'єднаних між собою нешироким (до 50 м) перешийком. Загальна довжина останця складає 1000 м, ширина в південно-східній частині - 300 м, в північно-західній - 120 м. Культурний шар поселення складає 0,60 м. Розвідковими роботами на пам'ятці виявлено уламки гончарного посуду XI-ХШ ст., уламок точильного бруска та виріб овальної форми із стінки горщика, можливо, заготовка пряслиця.

Ще три давньоруські поселення згруповані в межах сучасного села. Перше з них, площею 7 га, знаходиться в північно-західній частині - в ур. Хутір (рис. 2, 6). Розташоване воно на краю першої надзаплавної тераси лівого берега ріки Супій. Під час проведення тут розвідкових досліджень на поверхні зібрано уламки гончарного посуду XI-ХШ ст., у тому числі денце із залишками клейма.

Друге поселення в ур. Бувтрюківщина, площею приблизно 1 га, знаходиться в західній частині села, займаючи південний схил мисовидного виступу лівого берега р. Супій (рис. 2, 9).). На поверхні території пам'ятки виявлено уламки посуду XI-ХШ ст., а також кам'яне п'ятигранне точило з рожевого пісковику, розміром 5,3х3,0х2,2 см.

Ще одне селище виявлено в ур. Лука (рис. 2, 8). Воно знаходиться за 0,3-0,4 км на захід від сільського центру і північніше кутка «Новоселиця». Займає північну та північно-східну частину останця в заплаві р. Супій, відділеного від лівого берега протоками. Площа поселення склада приблизно 2 га, потужність культурного шару - 0,6 м. Під час обстеження на поверхні знайдено уламки посуду XI-ХШ ст.

Третя знахідка сокири походить із околиць с Циблі Переяслав-Хмельницького району (рис. 1, 3). Її виявлено місцевим жителем в розмиві берега Канівського водоймища на давньоруському поселенні Церква. Нині вона зберігається в лабораторії археологічних досліджень ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»[1]. Довжина сокири складає 22,3 см, ширина обухової частини - 5,2 см, провушина округла, діаметром 3,6 см. Лезо вузьке й видовжене, шириною 6,5 см, має незначну вигнутість. Сокира характеризується вирізаним обухом з верхньою і нижньою щоковицями. За класифікацією сокир А.М. Кирпичнікова, вона належить до типу III, який датується X-початком XI ст. [9, с.ЗО, 35]. У зв'язку з досить великими розмірами та вагою дана сокира мала поліфункціональне призначення, використовувалася, очевидно, як господарче так і бойове знаряддя. Прямі аналогії до неї походять з поселення Ленківці на Пруті та курганного могильника Ізбіще на території Білорусі [8, с.268, фото 60, 16; 22, с.38.].

Місце знахідки даного артефакту входить у межі поселенського гнізда, центром якого виступає городище на околиці с Циблі в ур. Узвіз. Окрім власне городища з селищем (Узвіз 1), сюди входили поселення Узвіз 2 та Церква.

Пам'ятка Церква, звідкіля походить і знахідка сокири, розташована на території тепер не існуючого старого с Циблі (поблизу залишків цегляної церкви Св. Іллі XIX ст.). Вона знаходиться за 800 м на південний захід від околиць нового однойменного села та за 500 м на південний захід від давньоруського городища (рис. 2, 11). Пам'ятка відкрита експедицією «Славутич» (керівник Д.Я.Телегін) у 1979 р. та неодноразово обстежувалася експедиціями ПХДІКЗ та НІЕЗ «Переяслав» протягом 1980-2005 рр., Яготинсько-Переяславським загоном експедиції «Зводу» в 1985 р., Канівською експедицією ІА НАНУ в 1994 р. [34; 32, с 3-9; 31, с. 1, 2; 27, с. 6, 7; 28, с. 8, 9; 29, с. 7-9; 25, с. 8; 26, с. 4; 24, с. 14, 15; 30, с. 40-41; 6, с. 3; 20, с.266-267; 36, с.100]. Археологічні розкопки тут у 1980 р. проводилися А.П. Савчуком, [32, с. 9], а в 1995 р. Лівобережно-Дніпровською слов'яно-руською експедицією ІА НАНУ (керівник О.В. Сухобоков) [33, с. 4-11].

Поселення, площею приблизно 5 га, займало невисоке останцеве підвищення борової тераси у заплаві лівого берега р. Дніпро. У даний час місцевість перетворилася, фактично, на острів загальною довжиною близько 1,2 км. Зі сходу його відділяє заболочена дніпровська протока (колишня р. Цибля). Потужність культурного шару поселення - 0,8-2,0 м. У розмивах і в культурному шарі виявлено уламки гончарного посуду останніх десятиліть X-XШ ст. З пам'ятки походить ціла низка дрібної металопластики XI-XШ ст.: натільні хрестики та хрести-енколпіони, підвіски і скроневі кільця, підвіска із знаком Рюриковичів, посріблений браслет, тощо [33, с.9-16, табл. 40; 38, с. 138-141, мал. 1; 38, с. 100; 12, с. 268, 270].

Наступне поселення Узвіз 2, площею 12,8 га, розташоване за 80-100 м на захід і північний захід від городища та за 0,5 км на північний схід від Церкви на сильно виположеному схилі лесової тераси р. Дніпро (рис. 2, 10). Поселення відкрите та повторно обстежувалось експедиціями ПХДІКЗ у 1980, 1981р., Яготинсько-Переяславським загоном експедиції «Зводу» в 1985 р., Лівобережно-Дніпровською слов'яно-руською експедицією ІА НАНУ в 1995 р. [33, с.16-25; 31, с.5; 6, с 4; 32, с.9]. Розкопками в 1995 р. на пам'ятці було виявлено та досліджено два заглиблених житла каркасно-стовпової конструкції, господарську споруду та господарську яму. У житлах прямокутної форми збереглися залишки глинобитних печей, виявлено обгорілі дерев'яні конструкції, уламки гончарного посуду XII-першої чверті XIII ст., залізні цвяхи та ніж [33, с.21-30; 7]. "

Городище Узвіз 1 знаходиться на південній околиці с Циблі й займає високий край лесової тераси над заплавою р. Дніпро (рис. 2). Його територія неодноразово обстежувалася археологічними експедиціями ПХДІКЗ у 1980, 1981, 1988 та 1989 рр., Канівською експедицією ІА НАНУ в 1994 р., Лівобережно-Дніпровською слов'яно-руською експедицією ІА НАНУ в 1995 р. [33. с. 12-15; 31, с. 5; 5, с. 3; 32, с. 9; 6, с. 4; 20, с. 264-266].

Городище овальне в плані, розмірами 85х60 м (0,5 га). Збереглися ділянка валу висотою близько 2,0 м та рів з напільного боку, шириною 12-15 м і глибиною 1,5-2,0 м. Зі сторони долини Дніпра городище захищено ескарпом. Культурний шар потужністю 0,3 м, пошкоджений

1 Автори вдячні к.і.н., професору Колибенку О.В. за можливість ввести дану знахідку до наукового обігу.

могильними ямами старого сільського кладовища, яким зайнята вся площа городища включно з валом та крутосхилом із західного боку. У шурфах та зачистці валу виявлено уламки гончарного посуду ХП-першої чверті XIII ст.

З північної та північно-східної сторін від городища розташоване селище площею близько 8 га, яке займає високий край плато лесової тераси між двома ярами. Давньоруський культурний шар посаду складає 0,6-0,8 м. На поверхні, в шурфах та зачистці краю глиняного кар'єра зібрано уламки гончарного посуду ХП-першої чверті XIII ст. [33, с 14-15; 5, с. 3].

Розглянуті знахідки бойових сокир доповнюють джерелознавчу базу по вивченню даного типу давньоруської зброї та суттєво розширяють наші уявлення про межі поширення цих виробів у Подніпров'ї, а також надають нову інформацію про матеріальну культуру сільських поселень околиць Переяславля Руського.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Алешковский М.Х. Курганы русских дружинников XI-XIII вв. /М.Х.Алешковский // Советская археология. - 1960. - №1. - С. 79-80.
2. Бережинський В.Г. Мілітарія Київської Русі / В.Г. Бережинський. - К.: «Стародавній Світ», 2014.- 370 с.
3. Бліфельд Д.І. Давньоруські пам'ятки Шестовиці / Д.І. Бліфельд. - К.: «Наукова думка», 1977. - 236 с
4. Бузян Г.М. Звіт про роботу Переяслав-Хмельницької археологічної експедиції за 1990 рік / Г.М.Бузян, ММ.Буйлук, О.В.Колибенко, М.Т.Товкайло // НА ІА НАНУ. - 1990/186. - 40 с
5. Бузян Г.М. Звіт Переяслав-Хмельницької археологічної експедиції за 1989 р. / Г.М.Бузян, М.М.Буйлук, М.Т.Товкайло // НА ІА НАНУ. - 1989/84. - 44 с
6. Бузян Г.Н. Отчет о работе Яготинско-Переяславского отряда Киевской областной археологической экспедиции «Свода» в 1985 году. / Г.Н.Бузян // НА ИА НАНУ. - 1985/ів. - 30 с, 71 ил.
7. Бузян Г.М. Розкопки на давньоруському поселенні Циблі-Узвіз / Г.М.Бузян, О.В.Колибенко // Переяславська земля і духовний світ людини. - Переяслав-Хмельницький: ВФ Пальміра, 1998. - С. 8-10.
8. Возний І.П. Історико-культурний розвиток населення межиріччя Верхнього Сірету та Середнього Дністра в X-XIV ст. Частина 2. Матеріальна, духовна культура та соціально-історичний розвиток. / І.П.Возний. - Чернівці: Золоті Литаври, 2009. - 568 с
9. Кирпичников А.Н. Древнерусское оружие. Копья, сулицы, боевые топоры, булавы, кистени IX-XIII вв. / А.Н.Кирпичников // САП - М.-Л.: Наука, 1966. - Вып. 2.-179 с.
10. Кирпичников А.Н. Вооружение Руси IX-X вв. / А.М. Кирпичников // Вопросы истории. - М., 1970. - 1.
11. Ковалевский А.Н. Книга Ахмеда ибн Фадлана о его путешествии на Волгу в 921-922 гг. / А.Н. Ковалевский. - Харьков, 1957. - С. 141.
12. Колибенко О.В. Підвіска зі знаком Рюриковичів з Переяславщини та деякі роздуми з приводу інтерпретації геральдичних підвісок / О.В.Колибенко, О.В.Колибенко, Д.А.Тетеря, О.В.Юрченко // Наукові записки з української історії. - Переяслав-Хмельницький, 2008. - Вип.20. - С.268-289.
13. Колибенко О.В. Давньоруські топоніми Переяславщини / О.В.Колибенко, О.В.Колибенко // Наукові записки з української історії. - Переяслав-Хмельницький, 2002. - Вип.13. - С. 128-139.
14. Колчин Б.А. Хронология новгородских древностей / Б.А.Колчин // Новгородский сборник. 50 лет раскопок Новгорода. - М., 1982. - С. 156-177.
15. Куза А.В. Древнерусские городища X-ХШ вв. Свод археологических памятников / А.В. Куза - М., 1996.-256 с.
16. Кучера М.П. Давньоруські городища в західній частині Переяславщини / М.П.Кучера // Археологія. - 1978.-№25.-С. 21-31.
17. Кучера М.П. Слов'яно-руські городища VIII-XIII ст. між Саном і Сіверським Дінцем / М.П.Кучера. - К.:ІАНАНУ, 1999.-252 с.
18. Літопис Руський / Пер. з давньорус. Л.Є. Махновця; Відп. ред. О.В.Мишанич. - К.: «Дніпро», 1989. — 591 с
19. Мазурик Ю. З історії деревообробки на Волині (за археологічними та етногорафічними матеріалами) / Ю.Мазурик // Минуле і сучасне Волині й Полісся: роде наш красний. - Луцьк, 2007. - Вип.24. - С 214-219.
20. Петрашенко В.О. Узбережжя Канівського водосховища (карта археологічних пам'яток) / В.О.Петрашенко, В.К.Козюба. - К., 1999. - 329 с
21. Петрашенко В.А. Древнерусское село (по материалам поселений у с.Григоровка) / В.А.Петрашенко. - К, 2005. - 264 с

22. Плавинский Н.А. Очерки истории вооружения белорусских земель Х-ХШ веков / Н. Плавинский. - К.: Видавець Олег Філюк. - 144 с.
23. Прищепа Б.А. Літописний Дорогобуж в період Київської Русі. До історії населення Західної Волині в Х-ХШ століттях / Б.А.Прищепа, Ю.М.Нікольченко. - Рівне: Державне редакційно-видавниче підприємство, 1996 р. - 248 с
24. Роздобудько М.В. Звіт про охоронні дослідження лівобережжя Канівського водосховища за 2000-2001 рр. / М.В.Роздобудько // НА ІА НАНУ. - 2001/25. - 45 с
25. Роздобудько М.В. Звіт про охоронні дослідження узбережжя Канівського водосховища Київської та Черкаської областей у 1998 р. / М.В.Роздобудько, О.В.Костюк // НА ІА НАНУ. - 1998/38. - 28 с., 13 іл.
26. Роздобудько М.В. Звіт про охоронні дослідження узбережжя Канівського водосховища за 1999 р. / М.В.Роздобудько, О.В.Костюк // НА ІА НАНУ. - 1999/85. - 18 с
27. Роздобудько М.В. Звіт про охоронні дослідження узбережжя Канівського водосховища Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. за 1994-1995 рр. / М.В.Роздобудько, Д.А.Тетеря, О.В.Костюк // НА ІА НАНУ. - 1994-95/52. - 35 с., 13 іл.
28. Роздобудько М.В., Звіт про охоронні дослідження Канівського водосховища Київської та Черкаської областей за 1996 р. / М.В.Роздобудько, Д.А.Тетеря, М.Т.Товкайло, О.В.Костюк // НА ІА НАНУ. - 1996/49.-64 с, 7 іл.
29. Роздобудько М.В. Звіт про охоронні дослідження узбережжя Канівського водосховища Київської та Черкаської областей за 1997 р. / М.В.Роздобудько, Д.А.Тетеря, О.В.Костюк // НА ІА НАНУ. - 1997/82 - 5 1 с , 29 іл.
30. Роздобудько М.В. Звіт про охоронні дослідження лівобережжя Канівського водосховища за 2002-2003 рр. / М.В.Роздобудько, О.В.Юрченко // НА ІА НАНУ. - 2008/ - 202 с
31. Савчук А.П. Отчет о полевых исследованиях 1981 г. / А.П.Савчук // НА ІА НАНУ. - 1981/78. - 6 с, 12 ил.
32. Савчук А.П. Отчет о разведках и раскопках в бассейне р. Трубеж и на берегу Каневского водохранилища близ Переяслава-Хмельницкого в 1980 г. / А.П.Савчук // НА ИА НАНУ. - 1980/45. - 15 с
33. Сухобоков О.В. Звіт про археологічні дослідження Лівобережно-Дніпровської слов'яно-руської експедиції ІА НАН України в 1995 р. / О.В.Сухобоков, Г.М.Бузян, Б.У.Вайнер, О.В.Колибенко, М.В.Роздобудько // НА ІА НАНУ. - 1995/64. - 54 с, 40 іл.
34. Телегін Д.Я. До археологічної карти Переяславського Подніпров'я (за матеріалами розвідки 1979 р.) / Д.Я.Телегін, С.Балакін // Переяславська земля і духовний світ людини. - К.; Переяслав-Хмельницький: ВФ Пальміра, 1998. - С 57-58.
35. Ханенко Б.И. Древности Приднепровья / Б.И.Ханенко, В.И.Ханенко. - К., 1902. - Bbin.V.
36. Шендрик Н.І. Довідник з археології України. Київська обл. / Н.І.Шендрик. - К.: Наукова думка, 1977. - 144 с
37. Штыхау Г. В. Могільнік Ізбішча-Дзвінаса / Г.В.Штыхау // Матэрыалы па археалогіі Беларусі. - Мінск: ДНУ «Інстытут гісторыі НАН Беларусі», 2008. - Вып. 16. - 249 с
38. Якименко О. Старе козацьке село Циблі / О.Якименко, А.Савчук, В.Спасенко, Г.Бузян, Г.Ткаченко, В.Легенький // Археологічні дослідження пам'яток українського козацтва. - К., 1993. - Вип. 2. - С 138-141.

REFERENCES

1. Aleshkovskiy M.H. Kurgany russkih drujinnikov XI-XIII vv. / M.H.Aleshkovskiy // Sovetskaia arheologiia. - 1960. - №1. - S. 79-80.
2. Berejynskiy V.G. Militariia Kyivskoi Rusi / V.G. Berejynskiy - K.: «Starodavniy Svit», 2014. - 370 s.
3. Blifeld D.I. Davnoruski pamiatky Shestovyzi / D.I. Blifeld - K.: «Naukova dumka», 1977. - 236 s.
4. Buzian G.N. Zvit pro robotu Pereiaslav-Hmelnyzkoi arheologichnoi ekspedyzii za 1990 rik / G.N. Buzian, M.M. Buyluk, O.V. Kolybenko, M.T. Tovkaylo //NAIANANU. - 1990/186.-40 s.
5. Buzian G.N. Zvit pro robotu Pereiaslav-Hmelnyzkoi arheologichnoi ekspedyzii za 1989 rik / G.N. Buzian, M.M. Buyluk, M.T. Tovkaylo //NAIANANU. - 1989/84. - 44 s.
6. Buzian G.N. Otchet o rabote Iagotynsko-Pereiaslavskogo otriada Kievskoy oblasnoy arheologicheskoy ekspedizii «Svoda» v 1985 godu/ G.N. Buzian //NAIANANU. - 1985/lv. - 30 s., 71 il.
7. Buzian G.N. Rozkopky na davnoruskomu poselenni Tsibli-Uzviz / G.N. Buzian, O.V. Kolybenko // Pereiaslavska zemlia I duhovniy svit liudyny. - Pereiaslav-Hmelnyzkiy: VF Palmira, 1998. - S. 8-10.
8. Vozniy I.P. Istoriko-kulturniy rozvitok nasellennia mezhirichchia Verhnogo Siretu ta Serednogo Dnistra v X-XIV st. Chastyna 2. Materialna, duhovna kultura ta sotsialno-istorychniy rozvytok. / I.P.Vozniy - Chernivzsi: Zoloti Litavri, 2009. - 568 s.
9. Kirpichnikov A.N. Drevneruskoe oruzhie. Kopia, sulizsi, boevie topori, bulavi, kisteni IX-XIII vv. / A.N. Kirpichnikov // SAI - M.-L.: Nauka, 1966. - Vip. 2.-179 s.

10. Kirpichnikov A.N. Vooruzhenie Rusi IX-X вв. / A.N. Kirpichnikov // Voprosi istorii. - M., 1970. - №1.
11. Kovalevskyi A.N. Kniga Ahmeda ibn Fadlana o ego puteshestvii na Volgu v 921-922 gg. / A.N. Kovalevskiy - Harkiv, 1957. - C. 141.
12. Kolybenko O.V. Pidviska zi znakom Riurykovyshiv z Pereiaslavshchyny ta deiaki rozdumy z pryvodu interpretazsii geraldychnyh pidvisok / O.V.Kolybenko, O.V.Kolybenko, D.A. Teteria, O.V. Iurchenko // Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii: zbirnyk naukovych prats - Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2008. - Vyp. 20. - S. 268-289.
13. Kolybenko O.V. Davnoruski toponimy Pereiaslavshchyny / O.V. Kolybenko, O.V. Kolybenko //Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii: zbirnyk naukovych prats - Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2002. - Vyp. 13. - S. 128-139.
14. Kolchin B.A. Hronologiia novgorodskih drevnostey / Kolchin B.A. // Novgorodskiy sbornik. 50 let rozkopok Novgoroda. - M., 1982. - S. 156-177.
15. Kuza A.V. Drevnerusskie gorodishcha X-XIII w. Svod arheologicheskih pamiatnikov / A.VKuza - M., 1996.-256 s.
16. Kuchera M.P. Davnorusky gorodishcha v zahidnii chastyni Pereiaslavshchyny / M.P.Kuchera // Arheologiia. - 1978. - №25. - S. 21-31.
17. Kuchera M.P. Sloviano-ruski gorodishcha VIII-XIII st. Mizh Sianom i Siverskim Dinzsem / M.P. Kuchera - K.: IANANU, 1999. - 252 s.
18. Litopys Ruskyi / Per. z davnorus. L.E Makhnovets; Vidp. Red. O.V.Myshanych. - K. «Dnipro», 1989. - 591 s.
19. Mazuryk Yu. Z istorii derevoobrobky na Volyni (za archeologichnymy ta etnografichnymy materialamy) / Yu. Mazuryk // Mynule I suchasne Volyni y Polissia: rode nash krasnyi. - Lutsk, 2007 - Vyp. 24. - S. 214-219.
20. Petrashenko V.O. Uzberezhzhia Kanivskogo vodoshovyshch (karta archeologichnyh pamiatok) / V.O. Petrashenko, V.K. Kozyuba. - K., 1999. - 329 s.
21. Petrashenko V.O. Drevnerusskoe selo (za materialami poselenyi u s. Grygorovka) / V.O. Petrashenko - K, 2005. - 264 s.
22. Plavinskiy N.A. Ocherki istorii Belorusskih zemel X-XIII / Plavynskiy N.A. - K. - 144 s.
23. Prischepa B.A. Litopysnyi Dorohobuzh v period Kyivskoi Rusi. Do istorii nasselennia zahidnoi Volyni X-XIII v. / B.A. Prischepa, Y.M.Nikolchenko. - Rivne, 1996. - 248 s.
24. Rozdobudko M.V. Zvit pro ohoronni doslidzhennia livoberezhzhia Kanivskogo vcodoymyscha za 2000-2001 r. / M.V. Rozdobudko - NA IA NANU. - 2001/25. - 45 s.
25. Rozdobudko M.V. Zvit pro ohoronni doslidzhennia livoberezhzhia Kanivskogo vcodoymyscha Kyivskoi ta Cherkaskoi oblastei u 1998 r. / M.V. Rozdobudko, O.V. Kostiuk - NA IA NANU. - 1998/38. - 28 s., 13 il.
26. Rozdobudko M.V. Zvit pro ohoronni doslidzhennia livoberezhzhia Kanivskogo vcodoymyscha za 1999 r. / M.V.Rozdobudko, O.V.Kostiuk - NA IA NANU. - 1999/85. - 18 s.
27. Rozdobudko M.V. Zvit pro ohoronni doslidzhennia usberezhzhia Kanivskogo vodoymyscha Pereiaslav-Hmelnyzhkogo rayonu Kyivskoi oblasti za 1994-1995 rr. / M.V. Rozdobudko, D.A.Teteria, O.V. Kostiuk - NA IANANU. - 1994-95/52. - 35 s., 13 il.
28. Rozdobudko M.V. Zvit pro ohoronni doslidzhennia Kanivskogo vcodoshovyscha Kyivskoi ta Cherkaskoi oblastei za 1996 r. / M.V. Rozdobudko, D.A.Teteria, Tovkailo, O.V. Kostiuk - NA IA NANU. - 1996/49. - 64 s., 7 il.
29. Rozdobudko M.V. Zvit pro ohoronni doslidzhennia usberezhzhia Kanivskogo vcodoshovyscha Kyivskoi ta Cherkaskoi oblastei za 1997 r. / M.V. Rozdobudko, D.A.Teteria, O.V. Kostiuk - NA IA NANU. - 1997/82-51 s., 29 il.
30. Rozdobudko M.V. Zvit pro ohoronni doslidzhennia livoberezhzhia Kanivskogo vcodoymyscha za 2002-2003 r. / M.V. Rozdobudko, O.V. Yirchenko - NA IA NANU. - 2008. - 202 s.
31. Savchuk A.P. Otchet o polevyh issledovanyiah 1981 g. / A.P. Savchuk - NA IA NANU. - 1981/78. - 6 s., 12 il.
32. Savchuk A.P. Otchet o razvedkah i raskopkah v basseyne r. Trubezh i na beregu Kanivskogo vcodoymyscha bliz Pereiaslava-Hmelnyzhkogo v 1980 g. /A.P.Savchuk//NA IANANU. - 1980/45. - 15 s.
33. Suhobokov O.V. Zvit pro arheologichni doslidzhennia Livoberechnoi-Dniprovskoi sloviano-ruskoi ekspedyzhii IANAN Ukrainy v 1995 r. / O.V.Suhobokov, G.M.Buzian, B.U. Vayner, O.V. Kolybenko, M.V. Rozdobudko // NA IA NANU. - 1995/64. - 54 s., 40 il.
34. Telegin D. Ia. Do arheologichnoi karty Pereiaslavskogo podniprovia (za materialamy rozvidky 1979 r.) / D. Ia.Telegin, S. Balakin // Pereiaslavska zemlia i duhovnyi svit liydyny. - K., 1998. - S. 57-58.
35. Hanenko B. I. Drevnosti Pridneprovia / B. I. Hanenko, V.I. Hanenko - K., 1902. - Vyp.V
36. ShendrykN.I. Dovidnyk z arheologii Ukrainy. Kyivska oblast. /N.I.Shendryk. - K.: Naukova dumka, 1977. - 144 s.

37. Shtyhau G.V. Mogilnik Izbichscha-Dzvinasa / G.V. Shtyhau // Materialy po arheologii Belarusi. - Minsk, 2008.-Vyp. 16.-249 s.
38. Iakymenko O. Stare kozazhke selo Zhybli / O.Iakymenko, A.Savchuk, V.Spasenko, G. Buzian, G. Tkachenko, V Legenkyi // Arheologichni doslidzhennia pamiatok ukrainskogo kozazhtva. - K., 1993. - Vyp. 2.-S. 138-141.

Тетеря Д., Юрченко А. Находки древнерусских топоров на территории юго-западной Переяславщины.

В статье публикуются находки боевых топоров древнерусского времени, обнаруженных в последние годы на территории юго-западной Переяславщины. Этот вид оружия ближнего боя на сегодня является достаточно редким среди артефактов древнерусского периода данного региона. Авторами проведено подробное описание найденных древностей, их классификация, обстоятельства и топография обнаружения.

Ключевые слова: *боевой топор, Переяславщина, древнерусское время, городище, поселение.*

Teterya D., Yurchenko O. Findings of Old Rus' axes on the territory of southwestern Pereyaslav region.

indings of Old Rus' axes, which were found on the territory of southwestern Pereyaslav region in recent years are published in the article. This kind of melee weapons is quite rare for today among the artifacts of Old Rus 'period in this region. Authors made the detailed description of founded ancient ries, their classification, conditions and topography of finding.

Key words: *battle ax, Pereyaslav region, Old Rus 'period, settlement, habitation.*

Одержано 21.09.2016

УДК 902/904

Юрий Моргунов
(Москва)

НАЧАЛО ХРИСТИАНИЗАЦИИ ПЕРЕЯСЛАВСКОЙ ЗЕМЛИ

На території Переяславської землі не знаходили хрестоподібних виробів, що були б синхронні даті хрещення Русі. Але на р. Сулі існував язичницький комплекс з колодязем та жертовником. При Ярославі Мудрому на р. Альті міг виникнути чоловічий монастир. Житійній згадці про церкви курського Посейм 'я відповідає всього 3 хрестика-тільника, ще один походить з Переяславля. Церква ще не мала достатньо сил для освоєння окраїн. У кінці XI ст. в Переяславлі та його окрузі почалося будівництво церков. Йому відповідають знахідки на території князівства 38 хрестоподібних предметів. У новій фортеці Сніпород перші християнські символи співіснували зі старими язичницькими святилищами. Їх знищили на рубежі XII-XIII ст. і на їх місці збудували дерев 'яну церкву.

Ключові слова: *амулети, Володимир Святославич, воскові свічки, ідол, інгумація, хрести, окняжіння сіверян, Переяславська земля, підкурганна яма, святилище, християнізація, церкви, язичництво.*

Письменные источники высоко оценивали первые успехи христианизации, увязывая ее с крещением населения «от конца до конца» Руси, украшением церквами всех городов и появлением священнослужителей. Отказавшихся от крещения Владимир обещал сделать личными врагами. Силовой характер обряда подтверждал и митрополит Илларион, не скрывая, что некоторые крестились из страха. Но сам князь продолжал жить «по устроєнью отню и дЪдню», т.е. язычником [8, с.117, 118, 127, 130; 32, с.44; 36, с. 62, 70]. Поэтому часть исследователей считает, что на Левобережье христианство распространилось «среди господствующих группировок едва ли намного позднее, чем в Киеве», или, что христианизация быстрее шла по окраинам [11, с. 149; 17, с. 273]. Другие полагали, что поначалу она локально привилась в крупных городах, но население долго оставалось языческим [30, с. 755; 42, с. 134].

Языческая обрядность предусматривала сооружение курганов над погребениями с порой обильным сопровождающим инвентарем. А.Е. Мусин все ингумации в ямах головой на запад считал христианскими [18, с. 42, 43, 47]. Это расходится с появлением в языческих курганах христианских символов скандинавского облика в качестве инвентаря, противоречившего

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І.
ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Трачук О.
РІД ТА РОДОПЛЕМІННИЙ ЛАД У СХІДНИХ СЛОВ'ЯН.....3

Прядко О.
ТАШАНСЬКЕ ГОРОДИЩЕ НА р. СУПІЙ.....11

Тетеря Д., Юрченко О.
ЗНАХІДКИ ДАВНЬОРУСЬКИХ СОКИР НА ТЕРИТОРІЇ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОЇ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ.....17

Моргунов Ю.
НАЧАЛО ХРИСТИАНИЗАЦИИ ПЕРЕЯСЛАВСКОЙ ЗЕМЛИ.....25

Колибенко О., Колибенко О.
ЄПИСКОПИ ПЕРЕЯСЛАВЛЯ РУСЬКОГО.....33

Ткаченко О., Грукач В.
ФЕДІР ФЕДОРОВИЧ ТЕРЕЩЕНКО - АВІАТОР ТА МЕЦЕНАТ.....42

Тарапон О.
ПРЕСА ЯК ЗАСІБ ІДЕОЛОГІЧНОЇ ОБРОБКИ НАСЕЛЕННЯ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ (1920-1930-ті рр.).....47

Коцур В.
ІДЕЯ «ГАЛИЦЬКОЇ АВТОНОМІЇ» В ПРОПАГАНДИСТСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ 1980-х - ПОЧАТКУ 1990-х рр.... 54

Куцаєва Т.
ДОСВІД ВИВЧЕННЯ МУЗЕЙНОЇ АУДИТОРІЇ (МУЗЕЙНОЇ СОЦІОЛОГІЇ) У КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ СУЧАСНОЇ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ.....62

Ясенчук Ю.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ КІБЕРБЕЗПЕКИ.....70

Вакулич В.
НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ МЕДІАСТАНДАРТІВ.....73

РОЗДІЛ ІІ.
ІСТОРІЯ НАУКИ І ТЕХНІКИ

Бухтатий О.
ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ.....82

Коцур Н.
САНІТАРНА СТАТИСТИКА ТА ПРОФІЛАКТИКА ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ОДЕСЬКИХ МЕДИЧНИХ ТОВАРИСТВ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX СТОЛІТТЯ) 89

Левченко І.
ІНІЦІАТИВА ЧЛЕНІВ МЕДИЧНИХ ТОВАРИСТВ У ВІДКРИТТІ ЛІКУВАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ОБ'ЄДНАНЬ 96

Новородовський В.
КОМПЛЕКСНІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСТІЙНОЇ КОМІСІЇ ВУАН З ВИВЧЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ (УКОПС) 101

Товкун Л.
РОЛЬ VIII СЕСІЇ УКРАЇНСЬКОЇ САНІТАРНОЇ РАДИ І ПЕРШОЇ ВСЕСОЮЗНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ З ПИТАНЬ ОХОРОНИ ЧИСТОТИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГІГІЄНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ В УКРАЇНІ У 30-х рр. XX ст. 109

РЕЦЕНЗІЇ

Демуз І.
КАФЕДРА ЯК ПОТУЖНИЙ ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ОСЕРЕДОК 114

CONTENT

PART I.
HISTORY OF UKRAINE

Trachuk O.
GENUS AND TRIBAL SYSTEM AMONG THE EASTERN SLAVS.....3

Pryadko A.
TASHAN'SETTLEMENT IN THE DISTRICT SUPY.....11

Teterya D., Yurchenko O.
FINDINGS OF OLD RUS' AXES ON THE TERRITORY OF SOUTHWESTERN PEREYASLAV REGION.....17

Morgunov Yu.
THE BEGINNING OF CHRISTIANIZATION OF PEREYASLAV LAND.....25

Kolybenko O., Kolybenko O.
BISHOPS PEREYASLAVL OF RUS'.....33

Tkachenko O., Grukach V.
FEDOR FEDOROVYCH TERESHENKO - AVIATOR AND PHILANTHROPIST.....42

Tarapon O.
THE PRESS AS A MEANS OF IDEOLOGICAL TREATMENT OF THE POPULATION IN SOVIET UKRAINE (1920-1930-IES.).....47

Kotsur V.
THE IDEA OF «GALICIAN AUTONOMY» IN A POLICY OF THE UKRAINE COMMUNIST PARTY IN 1980-1990.....54

Kutsaeva T.
STUDY OF MUSEUM AUDIENCE IN THE CONTEST OF CONTEMPORARY HISTORY OF MUSEUMS IN UKRAINE.....62

Yasenchuk Yu.
NORMATIVE LEGAL REGULATION OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF CYBERSECURITY.....70

Vakulych V.
TOWARDS EUROPEAN STANDARDS MEDIA.....73

PART II.
HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

Bukhtatyi O.
MATTERS OF SOCIAL COMMUNICATIONS IN CLASSICAL GREEK PHILOSOPHICAL HERITAGE.....82

Kotsur N.
HEALTH STATISTICS AND ANTIEPIDEMIC ACTIVITY BY MEDICAL COMMUNITIES IN ODESSA IN THE SECOND PART OF XIX CENTURY.....89

Levchenko I.
INITIATIVE MEMBERS OF MEDICAL SOCIETIES IN OPENING MEDICAL INSTITUTIONS AND ASSOCIATIONS.....96

Novorodovkiy V.
INTEGRATED AGRICULTURAL RESEARCHES OF PERMANENT COMMITTEE OF UAS ON STUDYING PRODUCTIVE FORCES OF UKRAINE (UKOPS).....101

Tovkun L.
THE ROLE OF THE VIII SESSION OF UKRAINIAN SANITARY COUNCIL AND THE FIRST ALL-UNION CONFERENCE FROM QUESTIONS OF CLEANLINESS PROTECTION OF ATMOSPHERIC AIR FOR DEVELOPMENT OF HYGIENE OF ATMOSPHERIC AIR IN UKRAINE IN THE 30TH YEARS XX CENTURY.....109

REVIEWS

Demuz I.
DEPARTMENT AS A POTENTIAL SCIENTIFIC-EDUCATIONAL CENTER.....114

Наукове видання

Наукові записки з української історії

Збірник наукових статей

Випуск 39

Зважаючи на свободу наукової творчості, редколегія бере до друку публікації й статті тих авторів, думки яких не в усьому поділяє.

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Передрук та відтворення опублікованих матеріалів будь-яким способом дозволяється лише при посиланні на «Наукові записки з української історії».

Редакційна колегія залишає за собою право редагувати та скорочувати текст.

Адреса редакції: Україна, 08401, м. Переяслав-Хмельницький Київської обл.,
вул. Сухомлинського, 30, кафедра історії та культури України (к. 222).
Тел.: 04567-5-17-13
E-mail: kafedra_zbirnyk@mail.ru
Сайтзбірника: nz-istiry.phdpu.edu.ua

Комп'ютерний набір: І. Березанська, А. Ставицька
Комп'ютерна верстка: Я. Домбровська
Оформлення обкладинки: А. Вовкодав

Підписано до друку 05.12.2016 р. Формат 60Х84 1/8.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Наклад 300. Зам. № . Ум. друк. арк.
Виготівник ФОП Домбровська Я. М., свідоцтво про
державну реєстрацію № 2 340 000 0000 003646 від 15.07.2015 р.
08055, Київська обл., Макарівський р-он., с. Вільне,
вул. Чапаева 16а, e-mail: devis519@ukr.net